

การพัฒนาชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะ
ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย สำหรับนิสิตปริญญาตรี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

The Development of Learning Activity Packages to Promote
Emocratic Citizenship Characteristics for Undergraduate Students
of Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พิพัฒน์ แก้วใส

Pipat Kaewsai

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail: 2526pipat@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2) พัฒนาชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 3) ทดลองใช้ชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ 4) ประเมินผลและนำเสนอชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) คือ การวิจัยเชิงปริมาณจากการสอบถามนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 280 รูป/คน การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 8 ท่าน การวิจัยเชิงทดลองโดยการจัดการเรียนรู้ผ่านระบบ Google Classroom กับนิสิตจำนวน 15 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ สถิติที่ใช้ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน การทดสอบที และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัญหา และความต้องการในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย โดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก ($\bar{X}=4.54$, $S.D.=0.64$)

ได้รับบทความ: 1 สิงหาคม 2568; แก้ไขบทความ: 22 สิงหาคม 2568; ตอรับตีพิมพ์: 24 สิงหาคม 2568

Received: August 1, 2025; Revised: August 22, 2025; Accepted: August 24, 2025

2. การพัฒนาและการทดลองชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย สำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่า มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ $E1/E2 = 82.00/82.89$ และมีผลการประเมินความรู้ความเข้าใจหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. การประเมินประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย สำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การศึกษาระดับความคิดเห็นของนิสิต ทั้งหมด 4 ด้าน โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.71$, $S.D.=0.34$)

คำสำคัญ: การพัฒนา, พลเมือง, ประชาธิปไตย

Abstract

The purposes of this research were: 1) to study of the problems and needs in organizing learning to promote democratic citizenship characteristics for undergraduate students at Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2) to Develop a learning activity package to promote democratic citizenship characteristics for undergraduate students at Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 3) to experimental use of learning management activity packages to promote democratic citizenship characteristics for undergraduate students at Mahachulalongkornrajavidyalaya University, and 4) to evaluate and present a learning activity package to promote democratic citizenship characteristics for undergraduate students at Mahachulalongkornrajavidyalaya University. The study employed the Research and Development (R&D) process, comprising: (1) quantitative research through a survey of 280 undergraduate students at Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (2) qualitative research through in- depth interviews with eight experts; and (3) experimental research by implementing the learning management activities via Google Classroom with a group of 15 undergraduate students. The research instrument was the developed learning activity set. The statistics used for data analysis included percentage, mean, standard deviation, standard error, t-test, and content analysis.

The findings revealed that:

1. The overall condition and needs for learning management to promote democratic citizenship were at a very high level ($\bar{X} = 4.54$, $S.D. = 0.64$).

2. The development and trial of the learning management activity set met the efficiency criteria, with an E1/E2 score of 82.00/82.89. Post-test scores of knowledge and understanding were significantly higher than pre-test scores at the .05 level.

3. The evaluation of the effectiveness of the learning management for promoting democratic citizenship, based on students' opinions across four aspects, indicated that the overall opinions were at the highest level ($\bar{X} = 4.71$, S.D. = 0.34).

Keywords: Development, Citizenship, Democratic

1. บทนำ

ในสังคมประชาธิปไตย การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะความเป็นพลเมืองที่ดีถือเป็นภารกิจสำคัญของสถานศึกษา เนื่องจากการมีพลเมืองที่มีจิตสำนึกในสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบ และความเคารพในความหลากหลาย จะช่วยสร้างสังคมที่เป็นธรรมและยั่งยืน โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา ซึ่งนิสิตนักศึกษา กำลังจะเติบโตเป็นกำลังสำคัญของชาติ การส่งเสริมคุณลักษณะดังกล่าวจึงควรดำเนินการอย่างเป็นระบบและมีเป้าหมายชัดเจน

การพัฒนาชุดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการทางการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเหมาะสม (กิตติศักดิ์ ปรกติ, 2554) การจัดการเรียนการสอนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นนวัตกรรมที่ช่วยให้การจัดการเรียนการสอนของผู้สอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2539) ที่กล่าวว่า ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นสื่อประสมที่ได้จากการผลิตและการนำสื่อการสอนที่สอดคล้องกับหน่วย หัวเรื่องและจุดประสงค์ เพื่อช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองโดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือการเรียนรู้และสามารถจัดระบบความรู้โดยใช้แผนผังกราฟฟิกส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนแนวความคิดและกระบวนการเรียนรู้ระหว่างผู้เรียน การนำชุดกิจกรรมการเรียนรู้มาใช้ในการจัดประสบการณ์ให้กับผู้เรียน จะช่วยส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย (ทศนา แชนนี, 2560) ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงศักยภาพการเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่ผ่านการแสดงวิสัยทัศน์ การแสดงความคิดเห็นด้วยมีเหตุผล เปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถาบันที่มุ่งเน้นการพัฒนานิสิตให้เป็นผู้มีจริยธรรมและจิตสาธารณะ การเสริมสร้างคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะการพัฒนาชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถี

ประชาธิปไตย ซึ่งเป็นแนวการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยและเป็นการปลูกฝังหลักวิถีประชาธิปไตยให้นิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนให้เกิดการเรียนรู้หลักวิถีประชาธิปไตยเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรมในสังคมไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2 เพื่อพัฒนาชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3 เพื่อทดลองใช้ชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4 เพื่อประเมินผลและนำเสนอชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย เป็นกระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยเก็บข้อมูลและทำการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วยการวิเคราะห์โดยใช้สถิติการวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analytics) เป็นการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) ประกอบการสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปผลตามจากแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การทดลอง และการประเมินชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้

3.2 ประชากร พื้นที่วิจัย และกลุ่มตัวอย่าง

1 ประชากรที่ใช้ในเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย ได้แก่ นิสิตระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ ส่วนกลาง จำนวน 501 รูป/คน ผู้ลงทะเบียนเรียนประจำปีการศึกษา 2667

2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นิสิตระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ ส่วนกลาง จำนวน 280 รูป/คน

3. กลุ่มทดลองชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผ่านระบบ google classroom ได้แก่ นิสิตระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ ชั้นปีที่ 4 สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 15 รูป/คน ได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling)

4. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ในการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) จำนวน 8 ท่าน ทั้งหมด 4 ด้าน ๆ ละ 2 ท่าน ได้แก่ 1) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการเรียนรู้ 2) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านรัฐศาสตร์การเมืองการปกครอง 3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักสูตรและการสอน 4) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถาม, แบบสัมภาษณ์, ชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้และแบบประเมินความพึงพอใจ ตรวจสอบความถูกต้องโดยค่าดัชนีความสอดคล้อง (index of congruence: IOC) ตั้งแต่ 0.95 ขึ้นไป

2. ข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ หาค่าความเชื่อมั่น อยู่ในระหว่าง 0.47 – 0.80 และมีค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ 0.20 -0.70 สามารถนำไปใช้ได้

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ขอนหนังสือจากหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงคณบดีคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย

2. แบบสอบถามผ่านระบบ Google Forms โดยการสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 280 รูป/คน และจัดส่งแบบสอบถามผ่านแอปพลิเคชันไลน์ (Line)

3. การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) กับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 8 ท่าน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญ 4 ด้าน ๆ ละ 2 ท่าน ได้แก่ 1) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการเรียนรู้ 2) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านรัฐศาสตร์การเมืองการปกครอง 3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักสูตรและการสอน 4) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา

4. ทดลองใช้ชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย ไปใช้กลุ่มทดลองกับนิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 4 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีการศึกษา 2567 จำนวน 15 รูป/คน การจัดการเรียนรู้ออนไลน์ ผ่าน google classroom

5. วัดประเมินผลความพึงพอใจในชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยกับนิสิตกลุ่มทดลอง จำนวน 15 รูป/คน

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน หาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย ตามเกณฑ์มาตรฐาน $80/80$ $E_1/E_2 = 80/80$) และการวิเคราะห์ความยาก-ง่ายของข้อสอบ (P) และ อำนาจจำแนก (r) และวิเคราะห์เปรียบเทียบชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การทดสอบค่าทีแบบอิสระ (t-test independent)

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตารางที่ 1 สรุปค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของนิสิตที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ด้านหลักสูตรการเรียนรู้ ทั้งหมด 4 ด้าน

ด้านที่	ประเด็น	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	ด้านหลักสูตรการเรียนรู้	4.56	0.63	มากที่สุด
2	ด้านการจัดการเรียนรู้	4.55	0.59	มากที่สุด
3	ด้านสื่อการเรียนรู้	4.41	0.73	มาก
4	ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้	4.64	0.49	มากที่สุด
รวม		4.54	0.64	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 พบว่า สรุประดับความคิดเห็นของนิสิตที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งหมด 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านหลักสูตรการเรียนรู้ 2) ด้านการจัดการเรียนรู้ 3) ด้านสื่อการเรียนรู้ 4) ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับดีมาก ($\bar{X}=4.54$, S.D.=0.64)

4.2 ผลการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การสัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลการสัมภาษณ์พบว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทยที่มีภารกิจหลักในการจัดการศึกษาเชิงพุทธและพัฒนาสังคมไทยตามหลักพุทธธรรม โดยมุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตที่มีคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกในการรับใช้สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม รวมถึงการส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยสามารถเป็นพื้นที่ในการออกแบบ ทดลอง การคิดวิเคราะห์ และการแสดงออกอย่างเสรีบนพื้นฐานของหลักธรรมและประชาธิปไตย เพื่อสร้างนิสิตที่มีคุณลักษณะความเป็นพลเมืองอย่างแท้จริง และการบูรณาการคุณธรรมจากพระพุทธศาสนาเข้ากับแนวคิดประชาธิปไตย เช่น ความเมตตา การไม่เบียดเบียน ความเสียสละ การยอมรับความแตกต่าง ซึ่งช่วยหล่อหลอม “พลเมืองประชาธิปไตย” ที่มีรากฐานจากศีลธรรมอันดี ด้วยกระบวนการ 4 ด้าน

1. ด้านหลักสูตรการเรียนรู้ หลักสูตรเป็นตัวกำหนดแนวทางทุกอย่างที่เกี่ยวกับการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดอนาคตทางการศึกษาของสังคมนั้น ๆ หรือกล่าวอีกนัยว่า หลักสูตรเป็นเครื่องมือชี้แนวทางในการจัดการความรู้และประสบการณ์ให้กับผู้เรียน ซึ่งครูจะต้องปฏิบัติตามเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการจัดการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมาย หรือมีมาตรฐานเดียวกัน

2. ด้านการจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ต้องมีการบูรณาการในหลักสูตรและกิจกรรมเสริมหลักสูตรทั้งระดับสถาบัน ระดับคณะ/วิทยาลัย ระดับหลักสูตร และระดับอาจารย์ที่ปรึกษา โดยต้องยึดตามทิศทางของสถาบันและปรับให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละหน่วยงานมหาวิทยาลัยต้องมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาวะของนักศึกษา ให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ

3. ด้านสื่อการเรียนรู้ สื่อการเรียนการสอน เป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ความเป็นประชาธิปไตยให้กับผู้เรียน ต้องเป็นสื่อที่เป็นประโยชน์และเกิดคุณค่าต่อการสร้างความเป็นพลเมือง มีความเป็นประชาธิปไตย เนื่องจากสื่อมีการใช้เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าเป็นเครื่องมือ โดยเฉพาะความคิดเห็นทางด้านการเมือง ที่สื่อเป็น “ตัวชี้นำ” ดังนั้นหนทางที่เราทุกคนจะไม่ตกไปเป็นเหยื่อของสื่อเหล่านี้ คือ การฝึกฝนตนเองในด้าน “ทักษะการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ” ซึ่งประกอบไปด้วยทักษะในการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและไม่มีอคติหรือความลำเอียงจนกลายเป็นตัวสร้างความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทยเพิ่มเข้าไปอีก

4. ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ นอกเหนือไปจากการกำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ และกระบวนการจัดการเรียนรู้ ผู้สอน

สามารถดำเนินการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ได้ตั้งแต่ก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียน ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการวัดและประเมินผลแต่ละครั้ง

4.3 การพัฒนาชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นเตรียมการ หมายถึง ขั้นการเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียน โดยผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนตระหนักต่อปัญหาทางสังคม โดยการนำเสนอปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันผ่านสื่อการสอนเช่น การนำเสนอข่าวสารต่าง ๆ ผ่านเว็บไซต์ หรือเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันทำให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม

ขั้นที่ 2 ขั้นปฏิบัติการ หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนร่วมกันแสวงหาข้อมูลต่าง ๆ โดยการร่วมมือทั้งกับผู้สอน เพื่อน และชุมชน โดยขั้นนี้จะให้ผู้เรียนรวมกลุ่ม แล้วร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นสามารถกำหนดประเด็นปัญหา และร่วมกันวางแผนในการทำกิจกรรมในการบริการสังคม และการดำเนินงานในกิจกรรมต่าง ๆ

ขั้นที่ 3 ขั้นสร้างความรู้และประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนนำความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ของผู้เรียนเอง ได้กระทำการต่าง ๆ ด้วยตนเองผ่านการปฏิบัติจริง โดยการลงพื้นที่ชุมชนในการทำกิจกรรม มาผ่านกระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์วิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยการออกแบบกิจกรรม และสรุปผลกิจกรรม

ขั้นที่ 4 ขั้นประเมินผลงาน หมายถึง ขั้นการแสดงผลงานของผู้เรียน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมกันระหว่างผู้เรียน โดยผลงานที่เป็นรายงานกิจกรรมบริการสังคมในขั้นนี้จะเป็นขั้นที่ผู้เรียนได้เรียนรู้และประเมินผลงานร่วมกัน และผู้สอนอาจจะให้กำลังใจหรือให้รางวัลกับผลงานที่ผู้เรียนได้ทำจนสำเร็จร่วมกับผู้อื่น ชุมชน และสังคม

4.4 การหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลการหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คือ $E1/E2=82.00/82.89$ สรุปได้ว่า ชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย มีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80

4.5 ผลทดลองใช้ชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตารางที่ 2 แสดงผลการเปรียบเทียบสถิติที่การทดสอบใช้ชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ของนิสิตกลุ่มทดลองก่อนเรียนและหลังเรียนตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้

	n	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
ก่อนเรียน	15	30	18.07	1.19	16.95	0.00
หลังเรียน	15	30	24.40	1.76		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 2 พบว่า นิสิตได้ใช้ชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น มีผลการทดสอบก่อนเรียน ($\bar{X}=18.07$, S.D.=1.19) การผลการทดสอบหลังเรียน ($\bar{X}=24.40$, S.D.=1.76) และมีผลการประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.6 ผลการประเมินความพึงพอใจของชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย สำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่า การศึกษาระดับความคิดเห็นของนิสิตที่เกี่ยวกับประเมินความพึงพอใจของนิสิตที่มีต่อชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย สำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งหมด 4 ด้านได้แก่ 1) หลักสูตรการเรียนรู้ 2) ด้านเนื้อหา 3) ด้านระยะเวลาและ 4) ด้านการวัดและประเมินผล โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.71$, S.D.=0.34) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านเนื้อหา ($\bar{X}=4.71$, S.D.=0.34) ด้านระยะเวลา ($\bar{X}=4.7$, S.D.=0.35) ด้านการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X}=4.70$, S.D.=0.42) ด้านการวัดและประเมินผล ($\bar{X}=4.65$, S.D.=0.36)

5. อภิปรายผลการวิจัย

5.1 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลการวิจัยพบว่า นิสิตมีความคิดเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด นิสิตมีความเข้าใจและสนใจเรื่องความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย และนิสิตมีความเข้าใจและสนใจเรื่องการเมืองการปกครอง อยู่ในระดับใดมาก ทั้งนี้เป็นเพราะว่านิสิตให้ความสำคัญกับโครงสร้างการเมืองและการมีส่วนร่วม แม้จะไม่เข้มข้นเชิงทฤษฎีเท่าประเด็นพลเมือง แต่ก็สะท้อนความพร้อมในการเรียนรู้และขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงสังคมในแนวทางประชาธิปไตยอย่างชัดเจนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐธิดา ดวงแก้ว (2564) พบว่า 1) ความคิดเห็นของครูผู้สอนในการพัฒนาผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.18 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.66 ซึ่งด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 3.53 อยู่ในระดับ มากที่สุด 2) ผลการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ในการเสริมสร้างคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักเรียน ประกอบไปด้วยทั้งหมด 6 มีค่าเฉลี่ย 2.56 อยู่ในระดับดี และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.27 ซึ่งสูงกว่าก่อนทำการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

5.2 ผลการพัฒนาและการทดลองใช้ชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย สำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1) การวิเคราะห์หาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คือ $E1/E2 = 82.00/82.89$ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าชุดกิจกรรมมีคุณภาพสูงและผ่านเกณฑ์มาตรฐาน สามารถส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนิสิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชาตรี มณีโกศล (2561) ผลการวิจัยพบว่า ชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะความเป็นครูด้านคุณธรรม จริยธรรม ที่สร้างขึ้นเป็นชุดกิจกรรมสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1-4 ที่เรียนหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต จำนวน 4 ชุด คือ ชุดที่ 1 ความรักความเมตตา ชุดที่ 2 ความรับผิดชอบชุดที่ 3 ความซื่อสัตย์ และชุดที่ 4 การเป็นต้นแบบที่ดี โดยมีค่าประสิทธิภาพ ($E1/E2$) เท่ากับ $95.33/83.23$ และผลการเปรียบเทียบคุณลักษณะความเป็นครูด้านคุณธรรม จริยธรรมก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2) ผลการเปรียบเทียบสถิติที่การทดสอบชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ของนิสิตกลุ่มทดลองก่อนเรียนและหลังเรียน ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ พบว่า นิสิตได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบที่

พัฒนาขึ้น มีผลการประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับงานวิจัยของ ยุทธพงษ์ เชื้อนแก้ว (2559) ผลการวิจัย พบว่า ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ อยู่ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 18 คะแนน จาก 30 คะแนน) การมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาอยู่ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 2.62)

5.3 ผลการประเมินความพึงพอใจของชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย สำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การศึกษาระดับความคิดเห็นของนิสิตที่เกี่ยวกับเกี่ยวกับประเมินความพึงพอใจของนิสิตที่มีต่อใช้ชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้รู้ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย สำหรับนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งหมด 4 ด้านได้แก่ 1) หลักสูตรการเรียนรู้ 2) ด้านเนื้อหา 3) ด้านระยะเวลาและ 4) ด้านการวัดและประเมินผล โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะว่าชุดกิจกรรมดังกล่าวสามารถตอบสนองความต้องการทางการเรียนรู้ได้อย่างรอบด้านทั้งในด้านหลักสูตร เนื้อหา ระยะเวลา และการประเมินผล อีกทั้งยังมีความสอดคล้องกับมาตรฐานการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เชิงลึก และสร้างคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อพิชชา ช้างขวัญยืน (2564) ผลการวิจัยพบว่า การใช้รูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนิสิตปริญญาตรีตามแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์ พบว่า 1) ความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนิสิตหลังเรียนโดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ฯ สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) ผลการประเมินตนเองด้านความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนิสิตหลังเรียนโดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ฯ สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) นิสิตมีผลการประเมินผลงานกลุ่มอยู่ในระดับดีมาก 4) นิสิตมีการสะท้อนคิดและตระหนักถึงความเป็นพลเมืองดิจิทัลมากขึ้น และ 5) นิสิตมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัล อยู่ในระดับมาก

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กำหนดนโยบายการสร้างความเป็นพลเมือง ดำเนินการจัดทำยุทธศาสตร์เพื่อจัดทำแผนการดำเนินงาน จัดโครงการ และกิจกรรมให้เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัย

2. ส่งเสริม สนับสนุนให้อาจารย์ผู้สอน นิสิตและผู้ที่เกี่ยวข้องในมหาวิทยาลัย มีการนำนโยบาย ไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม เช่น จัดหลักสูตรพลเมือง จัดกระบวนการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องจัดทำโครงการและกิจกรรมที่เน้นด้าน ความเป็นประชาธิปไตยและการสร้างความเป็นพลเมือง

6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย สำหรับนิสิตปริญญาตรีเฉพาะด้าน ได้แก่ คุณลักษณะการมีจิตสาธารณะ ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทนอดกลั้น เป็นต้น

2. ควรทำการศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของบัณฑิตในทุกระดับการศึกษา เช่น ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านการเมือง เป็นต้น

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับเด็กและเยาวชน เน้นการสอนและการฝึกปฏิบัติเรื่อง ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ควรจะปรับและทบทวนเนื้อหาสาระ การเรียนรู้ในวิชาหน้าที่พลเมืองที่เน้นความรู้ในเรื่องรัฐธรรมนูญ และการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รวมทั้ง พัฒนาระบบการเรียนการสอนและกิจกรรมในเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง และความเป็นประชาธิปไตยให้กับผู้เรียนเน้นกระบวนการกลุ่มและฝึกฝนให้นักเรียนเกิดทักษะที่เป็นพื้นฐานของความเป็นพลเมือง การรับฟังผู้อื่น การเคารพผู้อื่นว่าเสมอกับตนเอง การเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง การคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงปัญหาและเชื่อมโยงตนเองกับปัญหาสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นคำนึงถึงส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่องานต่อผู้อื่น และต่อสังคม ผ่านการลงมือทำโครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะการสร้างชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ในการส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบผสม ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นการสอนด้วยวิธีการบรรยายประกอบการใช้สื่อ การให้ผู้เรียนศึกษาความรู้ด้วยตนเองเป็นรายบุคคล และการให้ผู้เรียนศึกษาความรู้จากชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมกลุ่ม

เอกสารอ้างอิง

- กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2554). *ความสำคัญของพลเมืองต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทย*. กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2539). *นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาการสอน*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- ชาติรี มณีโกศล. (2561). *การพัฒนาชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะความเป็นครูด้านคุณธรรม จริยธรรม*. (รายงานวิจัย). ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ณัฐธิดา ดวงแก้ว. (2564). *การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย*. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 32(2), 117 -131.
- ทิตนา ขมณี. (2560). *รูปแบบการเรียนการสอน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยุทธพงษ์ เชื้อนแก้ว. (2559). *ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์*. *วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์*, 3(2), 89-112.
- อพัชชา ช่างขวัญยืน. (2564). *การพัฒนาแบบแผนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนิสิตปริญญาตรีตามแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร.